

**Förbundspräsident Joachim Gauck
vid en kväll till heder för litterära översättare
den 27:e maj 2015
på Schloss Bellvue**

Med de litterära anspelningarna på temat översättning kvar i huvudet, kan jag inte låta bli att peka på en liten teologisk poäng i den citerade Faust-monologen som, såvitt jag vet, fått alldeles för lite uppmärksamhet.

I precis det ögonblick som Faust äntligen tror sig ha hittat sin översättning av första meningen i Johannesprologen med formuleringen "I begynnelsen var handling!" blir han hemsökt av djävulen! Eller snarare: den pudel som kommer springandes översätter sig själv och blir till Mefisto: "pudelns kärna"!

Detta är, som allt i detta storslagna verk, naturligtvis ingen slump. Goethe vet att den som aktivt gör handling till alltings begynnelse, till alltings princip, befinner sig på ett sluttande, djävulskt spår. Vi vet alla att det som börjar på så vis senare, i Faust II, slutar med en världsgestaltning som inte längre går att särskilja från världsförstöring.

Nej, ordet "logos" från Johannesevangeliet är inte handling, utan det är ordet, det är språket, meningen, det andliga och gudomliga världssammanhanget, ordningen i kosmos. I begynnelsen var logos.

När vi ändå pratar om det grekiska språket kan jag också nämna att det grekiska namnet för djävulen, Mefisto, är "diabolos", och att denne är den store "förvrängaren", fienden och varje ordnings utplånare, varje menings fördärvare.

Med denna beteckning vore djävulen också översättarnas motståndare, de som just är vittnen till att det överhuvudtaget finns en mening, det vill säga också en motsvarighet mellan strukturer som till en början verkar sinsemellan främmande. Att det finns en betydelse som kan dechifreras för det som vid första anblicken verkar obegripligt. Att varje betydelsefullt språkfenomen sannolikt kan översättas meningsfullt till ett annat betydelsefullt språkfenomen.

Den som översätter har en aning om, och ger till slut en aning om att någonting i det innersta håller samman världen som helhet. Och om man så vill, är det faktum att översättandet finns, att översättning är möjligt, i sig ett bevis för att det finns en mening som ligger till grund för allt varande, som är nåbar och förståelig för alla varelser som uttrycker sig i språk.

Med Kants ord: En värld som är strukturerad, begriplig och uttryckbar på ett meningsfullt sätt är den nödvändiga förutsättningen för att något som översättning överhuvudtaget ska kunna lyckas. Om vi följer denna tanke är översättaren således på samma gång vittne till och utövare av en språklig metafysik.

Jag kan naturligtvis säga det något enklare. Då skulle meningen lyda så här: Vi kan förstå varandra. Men det som låter så enkelt är egentligen, när det väl sker, varje gång ett under. Vi kan förstå varandra. Detta är översättandets centrala filosofiska betydelse, men det har idag också väldigt stor politisk betydelse.

Ofta, och ibland för hastigt, pratar vi om en kulturernas kamp och en konflikt civilisationer emellan. Och vi tycker att vi varje dag upplever exempel på att olika världar och dess invånare möter varandra med en brist på förståelse och till och med oförstånd. Däremot säger varje översättning och själva översättningsfenomenet: vi kan visst förstå varandra! Även om vi känner av främlingskap finns det inget absolut främlingskap, ingen absolut brist på förståelse när människor pratar, när människor uttrycker sig.

Denna filosofiska och politiska betydelse står nuförtiden ofta stick i stäv med bristen på uppskattning för dem vars dagliga hantverk är översättandet. Därför, mina damer och herrar, står ni i centrum idag, de litterära översättarna, men också språktjänstens tolkar, varav några är här med oss idag; alla ni som ser till att vi inte bara i teorin kan göra oss förstådda, utan att vi faktiskt också förstår varandra i praktiken.

För ett stort antal översättare gäller dock fortfarande det som förbunds-president Roman Herzog sade 1997: "Belöningen står inte i rättvis proportion till förtjänsten." Jag tror att vi alla kan hålla med Roman Herzog.

Nu kommer vi inte att kunna få till en grundläggande förändring denna kväll. Hur mycket vi än önskar oss detta kommer vi inte att lyckas. Men denna kväll är tänkt som ett stort tack, som samhället är skyldigt er översättare, och jag skulle vilja uttala detta tack i kväll, åtminstone symboliskt. Kanske kan denna kväll vara ytterligare ett steg på vägen mot en bättre ekonomisk uppskattning för översättarnas tjänster och förtjänster. Jag vet att det har kämpats intensivt i åratal på detta område, och jag hoppas på framgång för alla ansträngningar

som bidrar till att de som möjliggör för oss att kunna läsa främmande litteratur ska kunna fullgöra detta viktiga uppdrag också i framtiden.

Jag vet inte, kära Daniela, om det var denna aspekt som låg dig varmt om hjärtat när du så intensivt jobbade för att denna kväll skulle bli av. Ni alla, mina damer och herrar, har här i detta hus en stor förkämpe, det är Daniela Schadt. Och hon nöjde sig inte innan idén hade landat hos mig: ja, vi gör det! Vi ska inte bara tänka på författarna. Jag tror alltså inte att det framförallt var belöningen som låg henne varmt om hjärtat, utan snarare de ovärderliga förtjänster som vi firar idag, när vi bjudit in er till denna festkväll, som vi tackar er för.

Vi tackar för att vi får möjligheten att röra oss intellektuellt i andra kulturer, som om dessa kulturer vore del av vår egen värld. Det finns ingen viktigare förutsättning för tolerans och öppenhet gentemot världen än den grundläggande intellektuella dispositionen att kunna öppna sig för det andra, det främmande. Eftersom ingen av oss, oavsett hur begåvade vi är, hur mycket vi än anstränger oss, någonsin kan behärska mer än en liten reservoar av främmande språk, är vi beroende av bra översättningar.

Därtill kommer att översättandet hjälper oss att bättre förstå inte bara det andra, utan också oss själva, och det bidrar till vår förmåga att uttrycka oss mer nyanserat. Översättning öppnar vår blick för en "fjärran spegel". Den stora tyska översättartraditionen – jag nämner här Johann Heinrich Voss eller Schleiermachers översättningar av antika texter, Martin Luthers bibelöversättning, Tieck och Schlegels Shakespeare-översättningar – denna stora tradition har alltid skapat nya begrepp, nya sätt att uttrycka sig i det tyska språket och därmed också i vårt tankesätt och vår kultur, och därigenom skapat nya sätt att uppfatta sig själv och världen.

Översättning betyder ofta "språkvinst" och detta är egentligen inget annat än "verklighetsvinst". Ju högre översättarkulturen var och är, desto rikare och mer levande blev och blir tyskan själv.

Översättandet är också hantverk, slit, som många översättare uttrycker det. Innan begrepp som "kulturförmedling" eller "brobyggande" kan komma in i bilden behövs först det konkreta hantverket, arbetet med det enskilda ordet, med meningen, med avsnittet, med boken. Innan det andra kan uppenbara sig för oss som förståeligt måste översättaren vältra sig i ordböcker, läsa dagstidningar, studera språkhistoria, läsa sig in i och ta till sig olika författarvärldar.

Översättare måste känna igen språkspel från olika miljöer, klasser, yrkesområden. Hur pratar en salongdam i juli 1830 i Paris, hur pratar en rysk general år 1943 utanför Stalingrad, hur pratar en Wall-Street-mäklare 1987 och 2007, hur klagar en palestinier i Betlehem

2012? Och hur skulle de alla prata eller hur hade de alla pratat på tyska? Och vilken tyska borde de använda, dagens tyska eller dåtidens tyska?

Den lyhörda noggrannheten, passionen för variation i uttrycken, den suveräna expertisen inom en främmande kulturs atlas – allt detta tillsammans säkerställer att vi får riktigt bra översättningar. Bara på detta sätt skyddar oss de duktiga översättarna från den globala enspråkigheten som jämnar ut allt.

När Esther Kinsky säger att man måste ge sig i kast med "annanbenämningen" i världen, tycker jag att det är ett väldigt fint begrepp för detta arbete, som jag kan tänka mig är både svårt och roligt på samma gång, å ena sidan ansträngande och frustrerande, men å andra sidan oändligt upplivande och som gång på gång skänker insikt och lycka även när man måste uthärda det främmande och det till synes oöversättbara.

Översättaren arbetar under eget ansvar. Det må finnas mycket kollegialt utbyte, till exempel inom en så förtjänstfull institution som det europeiska översättarkollegiet i Straelen, men till slut förblir översättaren en lindansare som måste balansera själv, ensam, på egen risk.

Det gläder mig att vi har en hel del av dessa artister här på plats i Schloss Bellevue i kväll, och naturligtvis också företrädare för institutioner som underlättar verksamheten för dessa individer, och jag hoppas att de alltid enbart underlättar och inte försvårar. Några av dem kommer passande nog strax att få ordet och de kommer att presenteras var för sig. Nu återstår bara för mig att säga hjärtligt välkommen till Denis Scheck och tacka honom för att han ska ta hand om oss denna kväll. Hans passion för bra litteratur omfattar även passionen för bra översättning och därför är jag glad att han är här idag.

Nu måste jag än en gång återgå till teologin, som kanske representerar den svåraste översättningsövningen eftersom det gäller att återge, i mänskligt språk, det gudomliga ordet, det vill säga mysterium och slutligen det outtryckbara. När bibeln beskrev hur det uppstod förvirring mellan språken efter byggandet av Babels torn, då uppfattades denna multiplikation av språk som något entydigt ont, som ett straff, och på intet vis som startskottet för en allomfattande, berikande, multikulturell mångfald.

Uppdelningen i olika språk och kulturer beskrivs rentav som ett fenomen som innebär avstånd från gud, mänsklig hybris – och senare, mycket senare, i det Nya testamentet, uppfattas främlingars förmåga att förstå varandra, detta kommunikationens pingstunder, som tecken för den gudomliga närvarons verk. Eftersom vi firade pingsten förra

helgen, hade denna kväll inte kunnat sluta på ett mer meningsfullt sätt.

När språk och förståelse tillskrivs en sådan upphöjd position, vidrörandes den gudomliga närvaron, då, ja då vet vi vad översättare också är: de är budbärare av en värld i vilken vi har förmågan att förstå varandra – eller, ske guds vilja – i vilken vi faktiskt förstår varandra.

Men ni översättare väntar inte på ett under. Ni vet att pingstens eldslåggor är sällsynta. Därför tar ni itu med arbetet, dag ut och dag in. Med tålamod för ni orubbligt in främmande världar i vårt vackra tyska språk och gör därmed språket ännu vackrare. Eller så tar ni med er tankar från vårt språk in i andra. Varje dag skänker ni oss alla ny förståelse, nya perspektiv, nya världar. Det behöver vi!

Och därför säger jag med hänförelse och av hela mitt hjärta: tack!